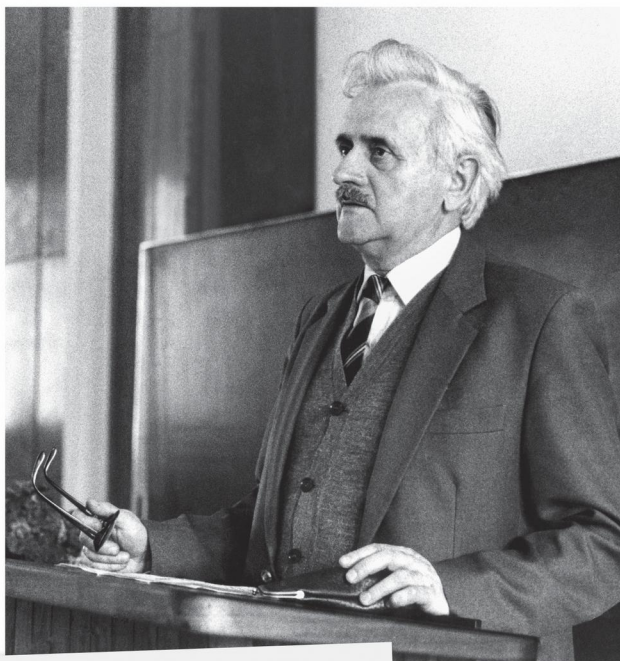

Náš pán profesor

Fraňo Ruttkay

Pokus o skupinový portrét

Náš pán profesor

Fraňo Ruttkay

Pokus o skupinový portrét

A handwritten signature in black ink, reading 'Fraňo Ruttkay'. The signature is written in a cursive, flowing style. The first name 'Fraňo' is on the left, and the last name 'Ruttkay' is on the right, with a large, circular flourish at the end of the last name.

Náš pán profesor

Fraňo Ruttkay

Pokus o skupinový portrét

PERFEKT

*Ďakujem pani Magdaléne Gocníkovej za láskavosť,
nekonečnú energiu a optimizmus, ktorými sprevádzala
zrod a realizáciu tejto knihy.*

Ivica Ruttkayová

Pokus o skupinový portrét

Na začiatku tohto príbehu bol nečakaný telefonát. V slúchadle sa ozval hlas Jaroslava Rezníka mladšieho, vtedy riaditeľa TASR, ktorý sa ma opýtal, či by naša rodina súhlasila s tým, aby sa vydala reedícia publikácie môjho otca Fraňa Ruttkaya *Ludovít Štúr ako novinár* z roku 1982. Mala som pocit, že sa stal zázrak a zrazu otcove knihy, ktoré zapadali prachom nielen v našej rodinnej knižnici, môžu mať ďalší význam. Bolo to v roku 2015, čo bol rok 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra, a vďaka vzácnnej aktivite Jaroslav Rezník za TASR vo vydavateľstve Slovart inicioval znovuvydanie knihy. Jaroslavovi Rezníkovi ešte raz touto cestou ďakujem, tá reedícia veľa znamenala pre celú našu rodinu a aj pre ľudí, ktorí si na otca ešte pamätali.

Po tom, ako publikácia vyšla, som sa často stretávala pri rozličných príležitostiach s otcovými dávnymi kolegami či študentmi a študentkami, ktorí a ktoré si spomínali na rôzne zážitky a situácie, čo s otcom zažili. Pre mňa bolo zaujímavé, že hoci to boli muži a ženy z celkom odlišných generácií, rôznych profesií, postojov a politických názorov, bolo jasné, že ich zásadne ovplyvnilo štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave či na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave, kde otec učil. Bola to téma stále živá a títo rozliční a rôzni ľudia sa spontánne chceli so mnou podeliť o svoje spomienky z mladosti. Niekedy sa ma pri spomínaní pýtali, prečo nenapíšem alebo nezostavím knihu, ktorá by zhodnotila otcovo pedagogické a vedecké pôsobenie. Musela som popravde odpovedať, že, bohužiaľ, moja odbornosť by na to jednoducho nestačila, pretože ide o historickú problematiku, ktorej sa po celý

profesijný život venoval a ja som „len“ publicistka. Pri jednom z takýchto rozhovorov, keď som už mala natrénovanú odpoveď, pamätám sa, že to bolo na knižnom veľtrhu Bibliotéka v Bratislave, mi básnik, spisovateľ, novinár Jozef Leikert položil ďalšiu otázku: „Ak si teda novinárka a nie historička, prečo neskúsiš pripraviť nejaký publicistický projekt?“ Nemohla som nič iné, len prikývnuť. Okolo nás prúdili davy ľudí pomedzi knižnými stánkami, ja som sa rozlúčila a o pár minút som stála v stánku vydavateľstva Perfekt, kde som tento nápad neisto predniesla. Nesmierne ma potešilo ústretové prijatie, čo sa myšlienke zostaviť knihu spomienok dostalo od riaditeľky vydavateľstva Magdalény Gocníkovej, ktorá sa stala láskavou, energickou a inšpirujúcou dušou tohto projektu. Bola som šťastná a myslela som si, že je prakticky už všetko hotové. Stačil úžasný nápad Jozefa Leikerta a veľkorysé povzbudenie pani vydavateľky. Len oslovím ľudí, o ktorých viem, že otca poznali, a je to hotové. Ale čas ukázal, že jednoduché to rozhodne nebolo. Nastali dlhé mesiace komunikácie s autormi a autorkami, ktorých a ktoré som vyberala viac-menej intuitívne, pretože ako dcéra som veľa nevedela o otcovom pracovnom pôsobení. Bola som milo prekvapená, že takmer všetky oslovené osobnosti súhlasili a boli ochotné vrátiť sa v čase o desaťročia späť a vyniesť z pamäti často neuveriteľne presné detaily, obrazy a príbehy, ktoré s otcom súviseli.

Zámerom tohto projektu, tak ako sme ho s pani Magdalénou Gocníkovou zostavovali, je nielen pripomenúť odborný a ľudský rozmer pedagóga a vedca profesora Fraňa Ruttkaya, ale aj utvoriť priestor, aby mohlo vzniknúť niečo ako skupinový portrét. Mozaika, vďaka ktorej by bola zachytená doba tak, ako plynula, a ďalšie výrazné postavy, ktoré pracovne či ľudsky do konkrétneho času a priestoru školy, kde otec pracoval, patrili. Chceli sme z výpovedí získať pridanú hodnotu v širokom zmysle oral history a spoluutvoriť sieť autentických svedectiev o desiatkach ďalších životných príbehov. Prosila som teda oslovené autorky a autorov, aby písali o sebe, o ďalších pedagógoch, o svojich spolužiakoch, spolužiačkach či iných postavách.

A o všetkom, čo bolo pre nich osobne dôležité. Aby napísali o tom, ako vnímajú dnes tie dávno stratené momentky a čo sa im zdá z nich najpodstatnejšie. Vzhľadom na úroveň spomienok a často aj ich nespochybniteľnú umeleckú kvalitu sa, myslím si, zámer načrtnúť skupinový portrét, podaril. Každý jednej autorke, každému jednému autorovi som zaviazaná a vážim si túto spoluprácu. Písali originálne osobnosti, ktoré pôsobili či pôsobia v žurnalistike, pedagogike, literatúre, divadelníctve, vo fotografickej tvorbe, filozofii, v umenovedných odboroch, kultúrno-výchovnej práci a iných oblastiach spoločenského života. Každá s vlastnou životnou skúsenosťou a osobitou optikou a zo svojho uhla pohľadu.

Jedným z tých, ktorých som oslovila, bol aj publicista a spisovateľ Viliam Jablonický. Súhlasil a chystal sa napísať o konkrétnych dielach môjho otca, pretože všetky veľmi dobre poznal a niektoré z nich mu boli zvlášť blízke. Maily prichádzali z nemocnice, ale netušila som, že jeho stav je vážny. Nemal už silu text dokončiť. Vyjadrujem týmto vďaku a sústrasť celej jeho rodine.

Oslovila som pre tento projekt osobnosti, ktoré dosiahli svojím celoživotným pôsobením výrazné úspechy a mnohé v slovenskej kultúre a spoločnosti dokázali. Sú to muži a ženy s rozličnými životnými a kariérnymi trajektóriami, rozličných skúseností a názorov. Nebolo mojou úlohou zasahovať zásadným spôsobom do toho, ako svoju spomienku napísali. Sú to autentické výpovede autentických ľudí. Spoločným menovateľom zostáva to, že boli takí láskaví a podelili sa s nami o kus svojej minulosti. Ich texty sme v knihe radili podľa ich priezvisk v abecednom poradí, aby tak získali rovnocennosť v časovom aj hodnotovom vnímaní a ponúkli originálny spôsob čítania jednotlivých rovín spomienok.

Ak som si myslela, že spomínať bude jednoduchá práca, mylila som sa. Jednou z autoriek reminiscencií som aj ja, rovnako ako moja mama Katarína Ruttkayová, rodená Zathurecká (ktorá tiež roky pôsobila na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského). Zistila som, aké náročné je ponoriť sa do minulých

rokov, spomenúť si na to, čo by dnes mohlo byť dôležité, prehodnotiť a napísať to. Zažila som na vlastnej koži, aké zložité bolo zadanie, o ktoré som prosila iných. Čo sa týka mojej dlhoročnej publicistickej profesie, práca na tejto knihe bola najnáročnejšia, akú som kedy robila. Všetky texty, všetky rozhovory a nové fakty, ktoré som získala, boli totiž osobné. Veľmi osobné. Neplatí, že čas všetko zahojí, a ja som nemohla prestať myslieť na to, že zo všetkého najviac by som chcela, aby tu otec ešte bol. Ale nie je. Je tu však kniha, ktorá zachytáva jeho obraz tak, ako si ho zapamätali výnimoční ľudia, výnimočné osobnosti, ktoré sa zrkadlia v tomto obraze rovnako ako on. Je to náš pokus o skupinový portrét. Pokus o portrét jedného muža, ako aj pokus o portrét skupiny, ktorá si naňho spomína.

Ivica Ruttkayová
zostavovateľka

Svadobná fotografia rodičov Fraňa a Pavly, 1925

Rodinný dom Ruttkayovcov s rodičmi, Vrútky, Hlboká cesta č. 2, 1936

Viera a Ernest Záborskí,
svadba Pavlínej sestry

Ferino ako 4-ročný

Rodinná fotografia, 1938

Ruttkayovské reminiscencie

Katarína Ruttkayová

Fraňo Ruttkay sa narodil 4. septembra 1928 na Vrútkach ako druhé dieťa rodičom Fraňovi a Pavle, rodenej Bajzovej. Sestra Viera bola o dva roky staršia, narodená ako vianočný darček 18. decembra 1926.

Pristavme sa však pri názve miesta Vrútky, pretože priamo súvisí s rodovým menom Ruttkayovcov. Priezviská totiž vznikali buď podľa remesiel či zamestnaní, ktoré jednotlivci či celé rodiny vykonávali, alebo podľa výzoru či povahových vlastností jednotlivcov, alebo podľa názvu miesta, ktoré obývali – a to je náš prípad.

Profesor Ján Stanislav, ktorý v 40. až 70. rokoch prednášal staroslovienu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, skúmal, okrem iného, aj miestopisné názvy na Slovensku a v okolitých krajinách. Keď sme boli s ním na fakultnej exkurzii v Maďarsku, objasňoval nám miestopisné názvy v oblastiach, ktoré kedysi obývali Slovieni. Pán profesor mal zaujímavú hypotézu o vzniku názvu Vrútok. Tvrdil, že sa tam rieka Turiec vrútila do Váhu (staroslovienske *vrqtbkb* – s nosovkou a jermi) – a naozaj, rieka Turiec aj napriek reguláciám doteraz tečie vyššie ako Váh. Číže Turiec sa rúti do Váhu: *vrut* a *rut*.

V starých listinách z 13. storočia sa Vrútky uvádzajú ako *Ruthk*. Môžeme sa o tom presvedčiť v diele historika profesora Branislava Varsika *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*.¹

¹ Varsik, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*. Bratislava : Veda, 1988, s. 62 – 63.

„Kráľ Belo IV. okrem spomenutých zemí v Turci daroval ešte aj zem Vrútky (Ruthk) Starkovi, Pavlovi a Mikulášovi, ale listina sa nezachovala a nepoznáme ani rok jej vydania. V roku 1284 predstúpili menovaní spolu s ďalšími príbuznými pred kráľa Ladislava IV. so žalobou, že komes Peter, syn Mika, zaujal ich zem Vrútky (Ruthk), vyplienil ju a majiteľov zajal, a len vtedy ich prepustil na slobodu, keď mu odovzdali donáciu od kráľa Bela IV. Kráľ Ladislav IV. dal 17. decembra 1284 záležitosť vyšetriť a zem Vrútky vrátil pôvodným majiteľom. Už aj meno pôvodne obdareného Starka svedčí o tom, že bol domáceho, slovenského pôvodu, ako aj mená jeho príbuzných z roku 1285: Dechk, Bogomel, Hana, Jacobo, Iwan, Miko, Chama, Malicha, Wytk, Bench, Lyp-tou, Dyunk.“

Maďarčina nám zakonzervovala viaceré staroslovienske výrazy, ako aj miestopisné názvy. V maďarčine sa Vrútky doteraz nazývajú *Ruttka*.

Rodové tradície

V rode Ruttkayovcov bolo viacero významných mužov. Spomína sa predovšetkým víťazný bojovník proti Tatárom, ktorý viedol šíky turčianskych jobagiónov, lebo boli panovníkovi povinní vojenskou službou, za čo ich odmeňovali poplužiami zeme. Iste vtedy panovník povýšil tohto Ruttkaya do zemianskeho stavu a dostal erb znázorňujúci bojovníka: pravica s mečom.²

Pod úradnými listinami z Turca, ktoré vydali podžupan Jöhanes Kewiczki v roku 1577 a Georgius Jeszensky v roku 1581, bol podpísaný Joannes Ruthkay notarius. Synovia turčianskych zemanov napriek tomu, že boli luteráni a „prijímali pod obojím“, študovali aj na jezuitských kolégiách a na Trnavskej univerzite. V roku 1631 bol v triede parvistov v Trnave zapísaný Thomas Rutkay Slavus Thurociensis; v roku 1638 bol v triede syntaxistov. Andreas Rutkai Slavus bol zapísaný v triede gramatistov v roku 1662. V Trenčíne v triede minimalistov v roku 1670

² Novák, Jozef. *Rodové erby na Slovensku II*. Martin : Osveta, 1986.

Erb rodu Ruttkay

Erb rodu Zathurecký

študoval Sigismundus Rutkay Slavus ex Fölsö Rutka catholicus. Nicolaus Rutkay nobilis Slavus Turociensis – logik je v roku 1637 zapísaný v albume univerzity.³ V rode boli viacerí podžupaní a stoliční úradníci, ako uvádza štúdia Richarda Lacka.⁴

„Roku 1688 panovník Leopold I. prijal martinskú delegáciu, ktorú viedol Matej Hagara, Ján Krpelec a Daniel Rakoš, ďalej v nej boli turčianski obchodníci so soľou a remeselníci so železom z Martina, Mošoviec a zo Slovenského Pravna. Remeselníkov podporil aj podžupan Turčianskej župy Juraj Ruttkay. Panovník potom 20. septembra 1688 potvrdil artikuly spoločného cechu krajčírov, kováčov a zámočníkov v Turci.“

Profesor Varsík tvrdí, že slovenskí zemanovia si pomadařčovali mená v období stavovských povstaní, ale Ruttkayovci, ako vidno, si svoje „y“ prisvojili oveľa skôr a nebolo to pomadařčenie.

³ Varsík, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*. Bratislava : Veda, 1988, s. 76 – 77 a s. 95.

⁴ Lacko, Richard. Z najstarších dejín Martina do roku 1848. In *Martin v slovenských dejinách*. Martin : Matica slovenská, 1986, s. 50.

Ďalej sa dozvedáme o podžupanovi Štefanovi Ruttkayovi v období stavovských povstaní, ktorý poslal 24. mája 1709 hlavnému županovi Mikulášovi Ilešházimu správu, že vojská veliteľov Antónia Morelliho a Edmunda Hurliho „svojím vyčíňaním spôsobili stolici veľké škody. Morelli sa bránil tým, že sa tak muselo stať, pretože poddaní držali s rákociovskými povstalcami“. Išlo o bojové oddiely rozpráchnutých sedliackych bojovníkov zo šíkov Františka Rákociho II. po prehratej bitke pri Trenčíne 3. augusta 1708. „Odvetou za plienenie cisárskych vojsk bola akcia kapitána Javorku, ktorý so svojím vojskom prepadol 9. 6. 1709 pri Trenčíne väčší oddiel Nemcov na čele s Gašparom Turócim. Pri zrážke padlo asi 200 cisárskych vojakov.“⁵ Javorkovci na Považí vyvíjali diverznú činnosť, prepadávali menšie vojenské formácie, ako aj nepriateľské zásobovacie spoje. V očiach vrchnosti sa z nich stali „zbojníci“.

O vyše polstoročie neskôr, keď Mária Terézia zrušila nevoľníctvo a zavádzala urbárske reguly, ktoré usmerňovali základné povinnosti medzi zemepánom a poddanými, pôsobil v službách Turčianskej stolice geometer Michal Ruttkay.

„Martin na príkaz kráľovského komisára Jána Baloga prostredníctvom Turčianskej stolice a rodiny Révayovcov dal podeliť 21. 4. 1771 svoj chotár na 27 usadlostí. Chotár podelil župný geometer Michal Ruttkay a súčasne vymedzil intravilán mesta. Pri rozdeľovaní pôdy v roku 1772 urobil župný geometer aj klasifikáciu poľnohospodárskej pôdy v Martine. Do prvej triedy zaradil ornú pôdu na veľkom Záhumní, nižšie mesta, v Hradečnici a na Hostihore. Ďalej zaradil zeme do druhej a tretej triedy, podobne lúky. Po urbárskej regulácii v r. 1776 sa uskutočnila obchôdzka martinských lesov, ktoré župný geometer Michal Ruttkay zmapoval a vymeral. Martin mal lesy na 1200 jutrách.“⁶ Možno takto zmapoval celý Turiec.

Vo Fraňových génoch akoby zostali stopy po týchto prapredkoch. Od školských čias si zvykal a mal odvahu vystupovať

⁵ Kočiš, Jozef. *Neznámy Jánošík*. Martin : Osveta, 1986, s. 32.

⁶ Lacko, Richard, tamže, s. 45 a 47.

na verejnosti. Ako pätnástročný recitoval na slávnostnej akadémii 14. novembra 1943 pri príležitosti otvorenia Evanjelického zborového domu na Vrútkach. Je zaujímavé, že Beethovenovu Romancu F-dur hral na husliach s klavírnym sprievodom Teodor Münz, neskorší pracovník Historického ústavu SAV. Spevokol Svazu evanjelickej mládeže (SEM) dirigoval Karol Barica, asi otec Ľuby Baricovej, ktorá vtedy hrala dieťa v hre *Obraz zo života* a neskôr sa stala sólistkou v opere Slovenského národného divadla v Bratislave.

Fraňo recitoval na školských slávnostiach aj v telocvični martinského gymnázia, kde bola zhromaždená celá škola, na príklad pri príležitosti Štefánikovho výročia vystúpil s Rázusovou básňou:

*„Mali sme my vtáka,
šírym nebom lietal,
zlatú niesol slobodienku,
horko zaplakal...“*

Pri študentských oslavách recitoval zase Smrekovu báseň *Baccardi*. Páčila sa mu poézia Martina Rázusa, ale mal odpísanú aj Goetheho báseň *Rybár*. Zúčastnil sa i na celoslovenskej súťaži v recitácii evanjelickej mládeže v Liptovskom Mikuláši.

V dňoch 2. až 4. mája 1947 sa v Turčianskom Svätom Martine pod záštitou povereníka školstva a národnej osvety Ladislava Novomeského konal II. zjazd stredoškóľakov z celého stredného Slovenska. Okrem futbalových a volejbalových súťaží, plenárneho zasadnutia, kde účastníci (prišlo ich 200) referovali o činnosti svojich vzdelávacích krúžkoch, boli aj recitačné preteky. Uskutočnili sa v evanjelickom zborovom dome, kam sa prihlásilo päťdesiat recitátorov. V porote boli PhDr. Karol Rosenbaum z Matice slovenskej, neskorší pracovník Literárneho ústavu Slovenskej akadémie vied, zo Slovenského komorného divadla Ivan Turzo, z obchodnej akadémie profesorka slovenčiny Helvigová, z gymnázia slovenčinár Ján Sabršul a tajomník Bor-

ský z Ústredia slovenských ochotníckych divadiel. Fraňo ako organizátor mal úvodný prejav k recitátorom. Odcitujeme z neho aspoň začiatok:

„Vítam vás, milé kolegyne a kolegovia a ctených členov poroty, na I. oblastných stredoškolských recitačných pretekoch a zároveň prosím o trpezlivosť a ochotu, čím zabezpečíte celému podniku priaznivý priebeh. Nás všetkých spája rovnaký záujem o čistú slovenskú poéziu, o krásu a lahodu básnického slova, a preto nám nebude ťažké sledovať so sústredeným záujmom a subjektívne prežívať prednesy jednotlivých účastníkov. Veď bez poézie si nemožno predstaviť vývoj našej národnej histórie a nie je možné obísť ani jej veľký význam v prebúdzaní národnej hrdosti. Dobrému básnikovi je daná veľká možnosť a citlivá vnímavá schopnosť, že môže básnickým slovom povedať, „čo bolí a trápi svitanie národa“, vyspievať všetku melanchóliu, drásavý žiaľ, ale i tichú radosť svojho srdca a búrlivý vánok divej dravosti. Hľa, to básnik – on sa oveľa hlbšie a silnejšie zadrapi na citové pohnutia i nárazy života. Pri čítaní jednotlivých autorov, na stránkach kníh, objavíme zrazu seba, svoj duševný svet, ideály aj horkosť, clivotu a priamo ju prežívame...!“

Fraňo bol v porote a hodnotil napríklad aj prednes vlastnej básne Mariána Galla, vtedy študenta obchodnej akadémie. Pre zjazd stredoškolákov sa hrala v Národnom dome veselohra od Alda de Benedettiho *Tridsať sekúnd lásky*, divadelné predstavenie Slovenského spevokolu, kde hral aj Marián Gallo i jeho mama Ela Gallová a hru režíroval jeho otec Belo Gallo, ochotnícky herec a martinský mäsiar, ktorý vychoval zo syna člena Slovenského národného divadla v Bratislave. V hre účinkoval i Fraňov spolužiak Daniel Michaelli, neskorší pracovník Slovenskej televízie a člen bratislavského televízneho filmového ansámbľu, ktorý si zahral viaceré hlavné úlohy v slovenských filmoch. Aj Fraňo bol úspešný herec. Zabodoval v Barčovej tragédii *Matka*, ktorá sa hrala na Vrútkach.

Cez prázdniny 1948, ako čatár, budoval s kamarátmi z triedy Trať mládeže – železnicu z Hronskej Dúbravy do Banskej Štiav-

nice. Ešte ako gymnazista a funkcionár sa dostal na zájazd do Francúzska a navštívil Paríž, Lyon i morské pobrežie Côte d'Azur, ba i Monako, ako to dokumentujú fotografie z rodinného albumu.

Maturoval na štátnom martinskom gymnáziu v roku 1948 a prihlásil sa na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského na štúdium slovenčiny a histórie. V prvom ročníku býval v izbe s Milanom Rúfusom v tzv. švédskych domkoch za Medickou záhradou. Fraňo si odpisoval Milanove verše ešte z rukopisov a učil sa ich naspamäť. Má odpísanú báseň *Až pôjde tento vlak*, viazucu sa k Trati mládeže, a, myslím, že bola uverejnená i v *Mladej tvorbe*. Skamarátili sa. Fraňo Milana nazval „hviezdnym synom“. Milan nám bol svedkom aj na našej svadbe v roku 1954. Fraňo do konca života kupoval všetky vydania jeho básní.

Fraňo bol pohotový a dobrý rečník, čo sa prejavilo pri rôznych príležitostiach, aj v zdraviciach jubilantom a predovšetkým v prednáškach na Katedre novinárstva na Univerzite Komenského. Už ako vysokoškolák si zarábal i tak, že chodil prednášať v rámci Spoločnosti pre šírenie vedeckých poznatkov, napríklad aj do sídla SLUK-u. Bol pracovitý, húževnatý, cieľavedomý, ale aj ctižiadostivý. Snažil sa byť stredobodom pozornosti v spoločnosti svojím dôvtipom. Dokázal vhodne reprodukovat vtipy a vedel sa i sám na nich zasmiať. Občas si robil humor aj sám zo seba.

Rodinné zázemie

Latifundie sa rozrastaním ruttkayovského rodu a ich dedením a delením rozdrobili na políčka a lesy, kde hospodárili schudobnení zemaní, ktorí ich spojili do komposesorátu. Rod sa tak rozrástol, že začali používať prímennia, aby sa vedelo, z ktorej vetvy kto pochádza: Ruttkay-Dauko, Nedecký, Juríčke, Papavko, Miklian, Kičiné... Fraňov starý otec mal dokonca dve prímennia: Miklian-Kičiné. To prvé sa uvádzalo vo všetkých oficiálnych dokladoch aj u Fraňovho otca, ba dokonca aj na Fraňových vysvedčeniach.

Pre zaujímavosť: Keď bol Fraňov bratranec Vojtech Daubner, predseda Slovenskej odborovej rady, za socializmu s delegáciou na návštevu Turecka, zistil, že tam existuje celá dedina Miklianovcov. Uvažovali sme, keďže Fraňo bol počerný a mal tmavohnedé oči ako väčšina Ruttkayovcov (až na jeho otca, ktorý mal modré oči) a bol vznetlivý a vášnivý, či to nemá súvis s dávnym príbuzenstvom z čias tureckých bojov na Slovensku.

Fraňov starý otec, tiež Fraňo, sa narodil 14. júna 1855 na Vrútkach, bol gazdom a zobral si za manželku Katarínu Hulejovú, ktorá mu priniesla ako veno viacero nehnuteľností. Po jej smrti 22. septembra 1922 sa odhadla jej pozostalosť na 15 000 Kčs, z ktorých sa odpočítali liečebné a pohrebne „trovy“ 1 300 Kčs ako ťarchy.⁷

Fraňov otec pochádzal zo štvordetnej rodiny: najstarší brat bol Ľudovít, potom sa narodila sestra Mária, ktorá sa vydala za V. Daubnera. Fraňov otec pochádzal z dvojčiek, mal sestru Jozefínu (volali ju Fína), vydatú Lamošovu. Svoju rodinu si chodil navštevovať každú nedeľu popoludní. Starý otec zomrel ako 76-ročný 14. apríla 1931 o tretej popoludní, ako o tom hovorí rukopisný zápis v *Ročenke sdružení národ. železničárů ČSR*.

Fraňov otec sa narodil 8. augusta 1896 a po vychodení základnej školy sa stal zamestnancom pošty, ktorá si ho vyžiadala ako potrebného, a preto nemusel rukovať na front prvej svetovej vojny. Po jej skončení nastúpil 2. januára 1919 ako robotník do vrútockých opravárenských dielní Košicko-bohumínskej železnice a v neskorších Železničných opravovniach a strojárňach zotrval až do svojho dôchodku. Počas druhej svetovej vojny ako vojak v zálohe bol pridelený k jazdeckému „prezvednému“ oddielu (9. februára 1940), ale k povolaniu na front nedošlo.

Fraňova mama Pavla, rodená Bajzová, sa narodila 25. apríla 1900 v Maďarsku v Tóth Bánhegye a pochádzala zo šesťdetnej rodiny. Jej mama Pavla Jesenská z Turca sa vydala za obuvníka

⁷ Zo zápisnice o usporiadaní pozostalosti pred Dr. Matúšom Duchajom, verejným notárom v Turčianskom Sv. Martine 7. marca 1923.

Michala Bajzu do Békéscsaby a priviedla so sebou aj svojho syna Alexandra (Šaňa) Jesenského; spolu mali päť dcér. Najstaršia bola Viera Bajzová, narodená 1. februára 1898, nasledovala Pavla, Anna, Erži a Olga. Staršie dcéry absolvovali maďarské ľudové školy a perfektne ovládali maďarčinu, ale slovenský právopis sa už nenaučili. Keď v prvej svetovej vojne stratili otca, vrátili sa všetci späť k starej mame do Turca.

Pavla, Fraňova mama, navštevovala v roku 1920, podľa vysvedčení, Štátnu priemyselnú školu učňovskú a v školskom roku 1920 – 1921 Štátnu dievčenskú školu učňovskú na remeslo krajčírstvo v Turčianskom Svätom Martine. Fraňova mama Pavla bola hnacím motorom celej rodiny. Ona trvala na tom, aby sa s manželom osamostatnili. Hneď po svokrovej smrti 29. augusta 1931 si ako mladí manželia kúpili od vdovy Adely Takáčovej, rod. Winklerovej, pozemok (parcely č. 958 a 959) na Hlbokej ceste, ústiacej do lesa, za 5 000 Kčs, s úmyslom postaviť si tam dom. Dňa 15. júla 1932 zložil Fraňo Miklián Ruttkay u oprávneného staviteľa Jozefa Kozu na konto svojho účtu 33 000 Kčs. Podľa ústneho dohovoru z marca 1933 pripravil plán stavby a rozpočet na 30 250 Kčs.⁸

Dom musel byť postavený asi za štyri mesiace, pretože 19. júla 1934 oznamuje stavitel', podľa textu asi Čech, že už vypršala jednoročná doba ručenia za stavbu, v dôsledku čoho je splatný celý obnos za jej prevedenie – 1 300 Kčs. Ale na dome sa ukázali ďalšie závady, ktoré sľúbil opraviť na jar 1935.⁹

Stavba teda neprebiehala bez problémov, peniaze si požičali aj od susedov. Fraňov otec však medzitým ochorel a v martinskej nemocnici mu vyoperovali časť žalúdka. Mama zarábala šitím po

⁸ Plán pozostával z izby (5 x 5 m), kuchyne (3 x 5 m), komory, predizby a verandy.

⁹ „1. Opravu strechy, výmenu škridiel provede p. Schulz (ich výrobca), 2. Prestavanie pece v izbe provede p. Sýkora – kachliar, 3. Opravu plechu pri komíne a opravu studny provede – p. Adler, 4. Jednotlivé opravy náterácké provede p. Sýkora – maliar. S tým pomerkovaním, že mi bude obnos 600 Kčs ku dni 1. 2. vyplatený.“

večeroch i v domácnostiach. V roku 1936 si rodičia požičiavajú od Martinskej sporiteľne – Filiálky na Vrútkach 15 000 Kčs a na dom sa uvažuje hypotéka. Podľa zápisov v Evidenčnej knižke splácali dom do roku 1947. Posledný dlh 542 Kčs splatili 27. mája 1947.

Mama pred domom vykúzlila voňavú kvetinovú záhradu s ľaliami pod oknami, s pivóniami, ružami a orgovánom v kúte. Okolo zeleninovej časti pri plote vysadila sedemdesiat kríkov ríbezlí červených, bielych i čiernych a egrešov. Boli tam všetky ovocné stromy, ktoré sa pestovali v Turci, okrem hrušiek, jabloní a sliviek, ešte aj čerešne, ringloty a orech. Bolo čo zavárať celé leto. Do oráčom preoranej zeme sadili sa i zemiaky.

Keď Fraňo vychodil piatu triedu ľudovej školy, pýtali sa jeho apu, kde pôjde jeho syn ďalej, a on odpovedal, že do učenia, čiže za učňa. Ale mama nie! Chytila chlapca za ruku a priviedla ho na prijímacie skúšky do martinského gymnázia a uspel. Sestra Viera (vydatá Bútorová) prestúpila z martinskej meštianky do obchodnej akadémie a úspešne zmaturovala. Neskôr vyštudovala aj Vysokú školu ekonomickú v Bratislave a po viacročnom zamestnaní v Dome techniky na nej neskôr aj učila až do dôchodku.

Mamin nevlastný brat Šaňo pracoval ako železničiar na martinskej stanici a mal dcéru Aninu, ktorá bola učiteľkou a vydala sa za poľnohospodárskeho inžiniera Melcherta do Nitry.

Dievčatá z rodiny Bajzovcov sa vydajmi rozprchlí. Sestra Viera sa vydala za Ernesta Záborského do Vrútok a k nej sa Pavla často utiekala o radu. V roku 1924 sa jej narodil syn Pavol, ale keď mal sedem rokov, zomrel mu otec na zranenia z vojny. Mama sa mu v roku 1939 znova vydala za liptovského gazdu Mateja Tomčíka do Vyšných Dechtár a svojimi úsporami mu zachránila majetok pred exekúciou. Po jeho zosnulej žene zostalo šesť drobných detí, najmladšie bolo ešte v perinke, a potom mali ešte dve dcéry: Martu (1940) a Vieru (1942). Hrdinská žena ich opatrila a vychovala popri robotách na poli a okolo statku, ale nakoniec pri tvrdom mužovi vážne ochorela na srdce. Nena darmo jej sestra Pavla povedala, že radšej by jej išla na pohreb ako na svadbu! Vierin syn Paľo Záborský sa učil najskôr za mä-

siara a potom prešiel ku kováčovi do Liptovského Trnovca pracovať so železom. Bol veľmi zručný, čo bolo treba okolo domu opraviť, urobiť, to urobil, na rozdiel od Fraňa, ktorý si neporadil ani s autom, so všetkým utekal do servisu. Paľo počas Slovenského národného povstania narukoval ako vojak a s jednotkou sa pripojili k partizánom. Keď ho v Liptove hľadalo gestapo, ušiel ku krstnej mame Pavle k Ruttkayovcom do Vrútok, kde sa schovával do konca vojny, a podarilo sa ho zachrániť. Na gestapo do Ružomberka na vypočúvanie aj s mučením však zobrali Mateja Tomčíka a jeho najstaršieho syna Mateja. Paľo sa po vojne zamestnal v Železničných opravovniach a strojárňach na Vrútkach, kde sa mu zišla kováčska skúsenosť. Ale manželku si vybral z Liptova, z potopených Dolných Dechtár v Liptovskej Mare, milú, trpezlivú, dobrú a na ručné práce šikovnú Milku, rodenú Líškovú. Fraňovi bol celý život ako starší brat. Bol vlastne stavbyvedúcim pri prístavbe nášho domu na Vrútkach v roku 1982. Pomáhal nám vo všetkom i jeho syn Ľubomír Záborský, vtedy študent na elektrotechnickej priemyslovke v Nižnej na Orave, neskôr elektrotechnický inžinier a výskumný pracovník.

Ešte jedna historka z Povstania, ktorá poukazuje na smelosť, dôvtip a duchapritomnosť Pavly Ruttkayovej: Keď Nemci obsadzovali v bojoch Vrútky, rodina bola ukrytá v pivnici aj so susedmi. Apa, teda Fraňov otec, bol chudý a zarastený, pretože sa dlhšie neholil, a Nemec ho ako jediného muža vytiahol z pivnice na dvor a reval na neho: „Du bist Partisan?“ Apa vystrašený jachtal: „Ja, ja, ja, ja...“ Mama vybehla za nimi a kričala: „Nein, nein, nein, er ist mein Mann!“ a ťukala si na čelo. Zachránila ho. Keď pominulo nebezpečenstvo, tak ho hrešila: „Ty starý tokľov, čo si to trepal, veď ťa chcel zastreliť!“

Zo maminých sestier musíme spomenúť ešte Alžbetu – Erži, ktorá bola z nich najvzdelanejšia; musela mať obchodnú školu, pretože ovládala strojopis a aj listy písala strojom. Vydala sa do Banskej Bystrice za Čecha Václava Brázdu, mali obchod s bicyklami a dielňu na ich opravu. Erži mu viedla účtovníctvo aj obchodnú agendu. Bola zo sestier najmajetnejšia a pomáhala Pavle.